

terne. Selv om disse kan danne udgangspunkt for frugtbare hypoteser, er de ikke så sikkert et grundlag for konklusionerne, som Thorsen synes at mene. Påstande som, at der i Nordslesvig har fundet større forskydnings steder mellem partierne end i det øvrige Danmark, og at der ikke har været tale om betydelige vandringer af blakkede fra den ene nationale lejr til den anden, kan derfor, skønt næppe usandsynlige, ikke anses for godtgjorte.

Thorsens idé, at skildre den politiske partidannelses forløb i Nordslesvig efter genforeningen, forekommer så indlysende frugtbar, at det kan undre, at ingen tidligere har taget emnet op under ét. Netop derfor kunne man have ønsket sig, at han i højere grad havde koncentreret sig just om det.

J. P. Noack

Gerd Callesen: Die Schleswig-Frage in den Beziehungen zwischen dänischer und deutscher Sozialdemokratie von 1912 bis 1924. Ein Beitrag zum sozialdemokratischen Internationalismus. (Schriften der Heimatkundlichen Arbeitsgemeinschaft für Nordschleswig, Heft 21, Abenrå, 1970). 200 s.

Dette arbejde er af den unge hjemmetyske historiker Gerd Callesen forelagt som disputats ved universitetet i Kiel. Det er blevet til efter studier i en række danske og tyske arkiver, frem for alt i Arbejderbevægelsens Arkiv i København. Bogen bygger således på en hel del materiale, der ikke tidligere har været gjort til genstand for videnskabelig behandling.

Som forfatteren allerede i undertitlen røber og i sit forord stærkt understreger, er bogen ikke tænkt som et bidrag til grænselandets histo-

rie, men til den danske og tyske arbejderbevægelses historie; den er et studium over internationalismen i to socialdemokratiske partier. Nu udelukker jo de to ting på ingen måde hinanden, og når Callesen som et af sine mål anfører en undersøgelse af, »wie sich das Problem des Internationalismus auf lokaler Basis stellte«, synes det helt klart, at den opstillede sondring er illusorisk. Man kan altså opfatte bogen som et bidrag til såvel arbejderbevægelsens som grænselandets historie.

Fremstillingen er i det væsentlige kronologisk. I et langt indledningskapitel rides udviklingen op fra 1870'erne til 1912. For danskheden var forholdet til SPD problematisk. På den ene side støttede partiet ofte de danske repræsentanter i Berlin, på den anden side appellerede det på tværs af det nationale skel til alle arbejdere. Det slesvig-holstenske SPD's holdning blev principielt formuleret i en vigtig resolution fra 1902. Man gik her ind for, at selvbestemmelsesretten skulle ske fyldest, men indtil da burde også dansk-sindede arbejdere tilslutte sig SPD i fælles kamp mod den kapitalistiske stat. Det nationale spørgsmåls løsning blev kædet sammen med socialismens sejr. Da der senere gang på gang blev henvist til denne resolution, ville det vel have været at foretrække, om Callesen også formelt havde ladet fremstillingen begynde her. I stedet er nu begyndelsesåret sat til 1912, hvor Emil Marott inden for det danske socialdemokrati, der i det store og hele gik ind for den politik, som ovennævnte resolution er et udtryk for, fremførte en på nationale synspunkter hvilende kritik, men blev kaldt til orden af partiledelsen, der ikke ønskede en offentlig polemik om problemet. Derefter følges så de to

partiers holdning under krigen. Callesen afviser skarpt, at SPD skulle have været i skred bort fra selvbestemmelsesrettens anvendelse i Slesvig, så længe der kunne synes udsigt til tysk sejr. Det er dog tvivlsomt, om han her har ret. Metodisk er det betænkeligt, at han i sin argumentation indlader sig på at fortolke nogle tvetydige udtalelser i stedet for at hæfte sig ved selve uklarheden i formuleringerne. Videre følges udviklingen i oktober 1918 med Staunings henvendelse til Ebert om at lade Tyskland selv tage initiativet til en løsning af det dansk-tyske grænsespørgsmål. For årene 1918–20 gøres der ret udførligt rede for de lokale slesvigske partiforeningers holdning og for de nordslesvigske organisationers overdragelse fra SPD til det danske socialdemokrati. Afslutningsvis føres så fremstillingen frem til Stauning–Wels aftalen i november 1923.

Undersøgelsens hovedkonklusion er, at i holdningen til grænsespørgsmålet afspejledes de to socialdemokratiske partiers udvikling fra egentlige klassepartier til småborgerlige partier, der accepterede at skulle arbejde inden for den kapitalistiske stats rammer. Mens vægten i deres internationale ideologi før 1918 havde ligget på den fælles kamp mod kapitalismen, blev den efter 1918 forskudt til blot gensidig bistand i vanskelige situationer. Samtidig betones det dog, at de to partiers indstilling til det dansk-tyske grænseproblem længere bevarede internationalismens præg, end tilfældet var i andre sager, og derved bidrog til en løsning af spørgsmålet. Mens sidste led i denne konklusion forekommer rimelig, er dens første led ret tvivlsomt. Det synes mere udledt af en generel subjektiv vurdering af de to partiers ideologiske udvikling end af det kildemateri-

ale, bogen bygger på, og der er her ikke taget hensyn til, at det jo lå i selve genforeningens natur, at dansk-sindede socialdemokrater i Nordslesvig ikke længere kunne samarbejde direkte med de lokale SPD-organisationer syd for grænsen. Heller ikke tidligere havde der været tale om et konkret, organisatorisk samarbejde på tværs af Kongeå-grænsen.

Det er bogens væsentligste svaghed, at den savner konkret og skarpt formulerede problemstillinger. Det har bevirket, at den i langt højere grad er blevet refererende, end analyserende, og det er vel heri, man må se forklaringen på den tynde forbindelse mellem selve fremstillingen og konklusionen. Endelig har det ført til, at det fundamentale problem, som brydningen mellem nationalisme og internationalisme i det slesvig-holstenske SPD er, slet ikke har fået en fyldestgørende behandling. Forfatteren synes ikke at have været indstillet på for alvor at prøve sin overbevisning om den socialistiske ideologis overlegenhed over den nationale på det konkrete materiale. For blot at anføre et enkelt eksempel, så mener han, at tanken bag det flensborgske SPD's ønske efter 1920 om at udsende en særlig nordslesvigsk udgave af Flensburger Volks-Zeitung faktisk harmonerede med socialismens internationale karakter. Netop et sådant udsagn burde i stedet for at stå som en løst henkastet påstand have dannet udgangspunkt for en grundig analyse af, hvilken rolle nationale hensyn spillede i det flensborgske SPD.

Det er nærliggende at forklare denne mangel ved bogen ved, at forfatterens egen ideologiske overbevisning har spillet ham et puds. Der kan derfor være grund til også i denne sammenhæng at fremdrage

det ikke længere nye krav om at være sig sine ideologiske forudsætninger bevidst og samtidig understrege, at kravet har almen gyldighed.

J. P. Noack

Sven Tägil: Deutschland und die deutsche Minderheit in Nordschleswig. Eine Studie zur deutschen Grenzpolitik 1933–1939. Lund Studies in International History 1. (Svenska Bokförlaget, 1970). 206 s.

Lundehistorikeren fil.dr. Sven Tägil har med denne bog sat sig for at skildre den tyske politik omkring den dansk-tyske grænse i 1930'erne. I et kort indledningsafsnit har han desuden tegnet nogle hovedlinier af den tyske grænsepolitik i 1920'erne for at give den nødvendige baggrund for udviklingen i 30'erne.

Man bør dog nok bemærke, at Tägil i undertitlen til bogen oplyser, at det er en studie i den tyske grænsepolitik, han fremlægger. Vigtige sider af politikken er taget op til behandling, men en egentlig samlet fremstilling af det tyske mindretals problemer indadtil og i relation til Tyskland vil man ikke finde i bogen.

Dr. Tägil har begrænset sig til at undersøge grænsepolitikken, som den på tysk side kom til udtryk i de to planer, hvor der blev truffet ansvarlige beslutninger med konsekvenser for grænsepolitikken. Hans interesse er rettet dels mod den politiske ledelse af det tyske mindretal i Nordslesvig, dels mod de rigstyske organer og myndigheder, der havde forbindelse med grænsepolitikken.

Med denne afgrænsning af det grænsepolitiske til bevægelserne i de sfærer, hvor de bindende beslutninger blev taget, afskærer forfatteren sig – med hensigt – fra en skildring af ud-

viklingen i det tyske mindretal som sådant. Man får ikke indtryk af gangen i nazificeringen af skolevæsenet, forløbet af jordpolitikken o. s. v. Kun i det omfang disse fænomener når frem til overvejelse og beslutning på de politiske afgørelsesplaner, glider de ind i fremstillingen.

Denne afgrænsning kan på enkelte punkter betyde en uheldig beskæring af Sven Tägils analysemuligheder, som det vil fremgå af det følgende. Men på den anden side har forfatteren derved opnået den fordel, at han kan nå nogenlunde til bunds i sin beskrivelse af mindretalsledelsen og de rigstyske organers politiske aktivitet.

Afgrænsningen til beslutningssfærerne har i et vist omfang forbindelse med det kildemateriale, bogen er baseret på. Dr. Tägil har med stor flid gennemgået de betydelige arkivmængder, der findes i de officielle tyske arkiver i Bonn, Koblenz og Potsdam, og han har i landsarkivet i Slesvig gennemgået den hjemmetyske folketingsmand, pastor Schmidts omfattende privatarkiv. Desuden har han med visse begrænsninger kunnet benytte Ernst Schröders vigtige privatarkiv, der – som det hedder i kilde- og litteraturoversigten – befinder sig på et »hemmeligt opbevaringssted«. Schröder sad i Flensborg i en fremskudt position i den tyske grænsepolitik i sin egenskab af kontaktsmand mellem udenrigsministeriet i Berlin og den hjemmetyske ledelse. Navnlig fik han en stærk stilling gennem sin indflydelse på det tyske mindretals dagblad, Nordschleswigsche Zeitung. Derfor må hans arkiv formodes at være af central betydning.

Meget kildemateriale fra perioden er ellers gået tabt eller er blevet tilintetgjort. Det sidste gælder for det tyske mindretals egne arkivalier. Men